

Nyári Szent János napjáról, másképpen

Oláh Sándor az *Örökségünk* előző számában a homoródalmási „szabad földfoglalás” agrártörténeti szokásáról – a népi jog igen érdekes gyakorlatáról – ír, pontosabban annak rítusáról. Jó néprajzi érzéssel felfigyel arra, hogy a falu előljárósága június 24-én, Keresztelő Szent János születése napján vagy akörül ellenőrizte a foglalásokat (az általa vizsgált falugyűlési okirat 1792-ben íródott). Aztán megtalál egy negyven évvel későbbi iratot, amelyben a „Falú Személyessei” fontosnak tartják nyomatékolni, hogy 1832-ben ezt a műveletet „Juny 24. napján, a régi szokás szerént” végezték. Tehát évről évre, ugyanazon a napon ismétlődő szokáshagyományról, rítusról van szó. Miért június 24-e? Miért Keresztelő Szent János? Lokális jellegű szokás-e a homoródalmási vagy túlmutat a falu határán? Meddig? – kérdezem én is Oláh Sándorral együtt. Megemlíti, hogy 1581-beli gyergyóújfalvi és gyergyószentmiklósi falutörvények szerint „a kaszálók hasznosítása Szent János nap előtt és után változott”.

Oláh Sándor közlése, rövidege ellenére is, izgalomba hozott, mert ablakot nyitott a szabad földfoglalás fátjának fellebbentésével nemcsak parasztságunk egy agrárhagyományára, rendtartására, hanem általa a székelység (maradjunk egyelőre ennél a régiónál) egy sajátos spiritualitására, lelki

és szellemi világára, kultúrájának egy mozzanatára, mely feltételezhetően kora keresztény kori, ám lehet, hogy gyökerei még messzebb nyúlnak. Természetesen az áhítattörténetnek kell (nem dobálózó) feltételezésemet igazolnia. Izgalomba hozott, mert a nevezett szent ünnepéről, „Nyári Szent János”-ról, ahogyan nevezik, magam is szokatlan adatokat találtam a 90-es évek elején előbb Csíkszentdomokoson, aztán Csíkmadarason. Nyomozásaim szálán eljutottam Csíkdelnére, aztán egy japán barátomnak köszönhetően, aki Budapesten doktorált magyar néprajzból, és akivel megosztottam felfedezésemet azzal a nem titkolt szándékkal, hátha valami hasonlóval tud szolgálni hazájából, eljutottam újra „Szent Domokos, Csík-Madaras, Dánfalva, Karczfalva, Jenőfalva, Sz-Tamás, Csíkszentgörgy, Cziczo (ti. Csicsó), Fitód, Delne községeibe”, majd e nyomon vissza 1895-be. Ebben az évben jegyezte fel Székely Dénes (csíki tanító lehetett) *Szent János játék* címmel a szent tiszteletéről szóló „szépszokás”-t azzal az utójegyzettel, hogy „egyebütt (ez) nincs”, és azzal is, hogy „Nincs semmi egyházi jelentősége.” Székely László kéziratát a Magyar Néprajzi Múzeumban őrzik. Japán barátom kutatásai során bukkant rá, erről kért fénymásolatot és küldte el nagy örömmre. A téma kutatástörténetéhez

tartozhat, hogy a marosvásárhelyi rádión keresztül felkérésrel fordultam Székelyföld papságához, pedagógusaihoz, hogy jeleznék, ha hasonló adatot találnának. Felhívásom visszhangtalannak bizonyult.

Csíkszentdomokosi, csíkmadarasi gyűjtésem, kutatásaim eredményeiről tudományos konferencián számoltam be (*Népi vallásosság a Kárpát-medence népeinél*. Veszprém, 1991), majd tanulmányt közöltem *Szent János-napi angyalozás Csíkszentdomokoson* címmel (*Néprajzi Látóhatár*, 1993. 1-2. sz., 1–27. o.). A Duna Televízió közreműködésével tudományos filmet is készítettünk *Keresztelő Szent János tiszteletére* cím alatt (1994).

Mindezekkel az adatokkal Oláh Sándor felvetésére válaszolok, és egyben indokolom előbbi meglátásomat: Szent János napja nem csak a szabad földfoglalás napja, és túlmutat Almás határán. A székelység körében ennek a napnak lényeges többlételem, jelentése van az európai népek, főleg az északiak Szent Iván napon említett szokásaihoz képest, ám része az európai szokáskultúrának. Van annyira más, hogy például Hargita megye önkormányzata akár Európa-szintű tudományos konferenciát is kezdeményezhetne e témáról.

A csíkszentdomokosi és csíkmadarasi angyalozás két síkon zajló női (ez is egy külön kérdés) ünnep. Az ünnep előestéjén asszonyok gyűltek össze az utcasarkokon, utcaszádákban felvert lombsátrakban és éjfélig imádkoztak. Délután és (vagy) másnap angyaloknak öltözött leánygyermek csoportok (nyolcan egy formációban) járták csengettyű ritmusára a falut és kapu előtti gyülekezeteknek, házakhoz bekérezkedve előadták énekes-dramatikus játékukat. Ajándékot, főleg tojást kaptak/gyűjtöttek érte. Mind a két formáció imájába, dramatikus szövegeibe foglalta, felfokozott áhítattal említette, idézte Szent János nevét, aki – adatközlőm szavaival élve – „az Úrjézus előtt keresztelt, aki utat nyitott az Úrjézus előtt.” Nevét így illették: „Dicső Szent János”, „Áldott Szent János”, „Krisztus szolgája”, „Alázatosság fényes koronája”, „A mi szerelmünk”, „Édes atyánk”, „Is-

Csíkszentdomokosi angyalozók

kolásaink fő patrónusa”, „A küsdeknek tanító doktora”, „Őt köszönti minden virág” stb.

A két szintéren zajló szokások, rítusok részletezésére nem térhetek ki. Néhány Szent János-napi hiedelemre, népi megfigyelésre szánnék kevés szót, hogy érzékeltessem eme nap tartalmi gazdagságát, eszmeiségét.

Nem öncélú ünnepről van szó. Szerintem Szent János a paraszti pragmatizmus, a gazdasági élet szemszögéből érdemelte ki a tiszteletet. Néhány adatközlőm vallomásából, értelmezéséből idézek: „Szent Jánosért csináljuk mind a kettőt (ti. a sátorimát és angyalozást). Szent János napja az olyan nap, hogy akkor telik a marhának es az ideje el. Elcsapjuk tavasszal a havasra, akkor a húsa a fűvön először meghígul. De Szent Jánosra visszakeményedik. Szent Jánoskor a juhot es le lehet vágni s a marhát es. Mind a kettőnek a húsa visszakeményedik.”; „Rákászni es attól fogva érdemes.” „Édesapám mondta vót, hogy Szent János napját megvárjuk, s akkor vezessük le a két ökröt a rákosi vásárra. Ekkor a marha visszaáll a súlyába.” „Akkor kezdődik a kaszálás. A fűnek akkor van olyan tápláléka, hogy legjobb. Hejába, Szent János napja forduló nap. A nyárnak fele, majdnem.” „A gyógynövényeket is Szent János napjáig kell szedni. Azután, amit gyűjtnek, a má nem jó. Akkor van a virágnak a legjobb ereje. Azután má változik.”

Ami elmondható, további részletezések nélkül: a 90-es évek elején,

Csikszentdomokosi angyalozók

amikor először találkoztam a szokással, úgy láttam, hogy az imaszövegek és a dramatikus játék misztikuma, a pogány és keresztény rétegek egymásra helyeződése, kavarodása már-már megfejthetetlen kérdések elé állítják a kutatót. További gyűjtéseim, kutatásaim, a népi műveltség más szegmentumaival való összehasonlítás nyomán, Oláh Sándor írásának is köszönhetően ma árnyaltabban látom Szent János problematikáját, és fontosnak tartom keresni azt a közös elemi, tehát ősi szubsztanciát, ami valamennyi tudott és még nem tudott Szent János-napi kultikus megnyilvánulásra némi választ nyújt. Úgy vélem, minden Szent János napjához kapcsolódó rítuson, hiedelemen, mágián és mítoszon közvetlen vagy közvetett módon átsugárzik az ember természetéhez való kötődése. Erről a létfilozófiáról azt olvasom, hogy elsősorban a keleti kultúrák sajátja. Ami nagyszerűt látok a székelyföldi rítustöredékekben, az, hogy ennek az élet- és kultúrszemlélet megnyilvánulásának kiemelt ideje, napja van. Még pontosabban, hogy az, ami egész esztendőben jellemzi és meghatározza életérzésünket, de gyakorlati életvitelünket is, annak minden esztendőben kiemelt napja is van. És ez a nap, mivel évente ismétlődik, a vegetáció növekedésének teljében (!) ünneppé, látható és láthatatlan folyamatokat lezáró és elindító cezúrává magasztosul. Mivel minden ilyen, az egyén és közösség életében és élete számára fontos történetet mindig valamihez, valakihez kapcsolni kell, nos, erre Keresztelő Szent János neve, a nevéhez tapadó spirituális és emberi nagyság voltak és maradtak évszázadokon át a sikergarancia. Ez a név emblematisz névvé vált. A népi kultúrában, sajátosan a népi vallásosságban, de a gazdasági jellegű életvitelben is ezek a napok referencia napok. Talán nem túlzok, ha azt mondom, hogy Szent János helye a népi vallásosságban az áhitattörténet gyönyörű példája, mítosza. Makra Sándornál olvasom, hogy, „ami minden évben [mennyre érdekes ebből a szempontból Oláh Sándor szövege!] megismétlődik, abban az ember meg-

él valami ősi mítoszt. Így válik a múlt jelenné, s mert újból és újból meg fog ismétlődni, jövővé is” (Makra: *A mágia*. Bp., 1988. 41–42.).

A Szent János-napi kultusz-jelenség legalább felszíni megértéséhez az sem hanyagolható el, hogy a kultuszi élethez úgy általában szükséges volt a napfordulók idejének megállapítása. Eleink erre négy napot határoztak meg: március 21, szeptember 23, amikor napéjegyenlőség van, június 22-én és december 23-án pedig napforduló. Nos, ehhez a négy naphoz kötötték a termékenységi kultusz idejét. Szent János napja a nyári napforduló szomszédságába van. A Szent János napjára időzített kultikus agrárrítusok a sajátos, nem matematikai számításokra épülő paraszti időszámítás evidens példái is. Népünk műveltsége ezen a ponton is tapad az emberiség egyetemes kultúrájához.

Mítosz- és kultusz-képzetemet megerősíti az a tény is, hogy a János név a magyar, a székely névadási gyakorlatban kiváltképpen gyakori, és az is, hogy minden hónapban legalább egyszer előfordul a naptárban.

Záró gondolatom az, és ez népi kultúránk egészéből következtethető, hogy a szent és a profán összekapcsolása parasztságunk életében törvényszerűen működött. Ez Szent János napjával sem történt másképpen.

Dr. Balázs Lajos

Csikmadarasi angyalozók